

Aspectes. Narracions

Salvador Espriu

«Paulina»

Miserarum est neque amori dare ludum...

HORACI, Odes, III, 12

I

A la fi s'havia adormit i somreia endinsada en el somni, perquè es mig creia i se sentia bonica i que podia pecar. Cada nit Paulina era visitada pel dimoni i esperava la vinguda. A l'hora en què hi havia més silenci al cel i teranyines de boira apagaven les estrelles, el nuvi infernal arribava, precedit pel cant d'un gall. El dimoni era alt, esvelt i presumtuós, anava sempre ben pentinat i a l'estiu deixava que la lluna empal·lidís les nues carns negrenques. A l'hivern, Paulina, que patia per ell, l'obligava a abrigar-se perquè no es refredés. Al dimoni li plaïa de parlar de fetes arrauxades, en el fons d'una malignitat una mica innocent. Ell les ponderava molt i les proclamava unes meravelles. Paulina renyava el galant, perquè la bravada la marejava, i ell aleshores reia i li omplia de bavalles el pit. Aquell festeig durava fins a la matinada. A trenc d'alba, quan el desvetllament del nou dia allunyava la tenebra, l'íncube es desempallegava de la noia i desapareixia per l'espai encara amic. Sempre s'esqueia que un gos rodamón el veiés i acompanyés la fugida amb un seguit de lladrucs. Paulina es despertava, es mirava els braços i s'atansava a poc a poc, temerosa de la quotidiana revelació, al mirall que penjava damunt la calaixera. El mirall rebutjava fredament, sense gens de misericòrdia, aquella imatge. La noia es desconsolava, se'n tornava cap al llit, es rebotava entre els llençols i cridava amb gestos d'una lascívia inútil el dimoni, que no venia. Paulina plorava la seva desgràcia i se li acudia de sobte que, si ara es moria, es podria condemnar. S'imaginava el gènere de turment a què quedaria sotmesa, la plàstica del foc avançant en una cortina de flames, allí, tan a prop, que li semblava veure com les espurnes li saltaven a l'entorn i li socarrimaven la pell. Paulina s'humiliava i pregava perquè fos lliure de la temptació i perquè els sants la protegissin de les urpades del mal. Tocaven unes campanades. Paulina ja més tranquil·la, les comptava i es llevava amb presses. Es vestia de seguida per anar amb la tia a missa primera. La tia, com que era vella, remugava per sistema advertències i reganys. Sortien. Al carrer, unes veus les acollien i llagotejaven amb calculada alabança:

—És ben valenta, amb aquests freds, la senyora Tereseta.

—Sí, fa un taro que escampa.

—Els anys no li passen. Hi ha salut, gràcies a Déu.

La taral·la augmentava, fins que una reverencial salutació de comiat unificava de cop la dispersa poca solta de la xerrameca.

Tots els veïns coincidien en l'expressió del desig i en el respecte:

–Bon dia, senyora Tereseta, que tingui molt bon dia.

–Que Déu la guardi de prendre mal i ens la conservi, senyora Vallalta.

Les unces de la vella tenyien d'un groc servil els ulls i les paraules d'aquella gent. Tots esperaven el pas de l'opulenta dama i vigilaven, amatents, l'atrotinada figura que s'esborrava a poc a poc en la calitja del matí. Ni veien, en canvi, Paulina, que no comptava per res en la crònica del poble. Paulina era un reflex de la caritat de la «Fragata». Perquè Paulina era, tothom ho sabia, òrfena i pobra. Perquè Paulina era, tothom ho sabia i ho podia veure, òrfena, pobra, lletja i geperuda.

II

Es volia confessar d'aquells somnis, però la vergonya la deturava. Es contemplava ofegada de penediment, mentre s'afanyava en una dificultosa tria de paraules, agenollada davant el senyor rector, que ara la creia tan bona. Judicava que no podria suportar aquella angoixa. Es tenia per molt desgraciada i pensava que la dissort la redimia d'una part de la grossa culpa. Havent volgut així aquietar la consciència, sense aconseguir-ho, Paulina es disposava a rebre la diària comunió.

Combregava estremida de paüra, corsecada de remordiments, amb l'esgarripança i la certesa del pecat mortal. A cada moment temia de ser castigada per la ira de Déu i es veia rodolant pel marbre olorós d'encens, ferida de mort, tal com va succeir a un perdut taül blasfemaire, segons contava un llibre de pietat que Paulina llegia. Era una obra molt devota i exemplar. Les daurades lletres del llom revelaven una neta ascendència de mística mariana, i el text era il·lustrat amb estampes d'una vistosa policromia, que facilitaven la comprensió de la història. Una d'elles mostrava el blasfem, caigut al peu de l'altar, els llavis escumosos. La forma penjava, mig mastegada, de la boca. Uns dimonis amb les cames acabades en peülles de cabra arrossegaven amb ells el sacríleg, que, ple de bon sentit, es resistia a deixar-se endur. Al fons de l'escena, unes quantes ànimes ja en suplici de foc, uns ninots ullerosos i rígids, alçaven els braços entre la fumada que els envoltava. En aquell retaule no faltaven senyories ni corones. Un mitrat es desdibuixava en la penombra. Un dragó infernal espiava els moviments dels torturats i esbatanava la gola en un badall perpetu. Aquesta figura, d'una fantasia concreta i viva, d'una fesomia a mig camí d'un esparrall dels trets del guerxo cosinet Estengre, esborronava la noia, que a estones no podia evitar, però, d'enriolar-se una mic. Havent fullejat l'obra, Paulina es prometia de no reincidir i d'acollir-se al tribunal de penitència. La intenció quedava només en propòsit. La noia es passava el dia en una angúnia d'espera i posava poc zel en la feina. La tia retreia les distraccions de la neboda i l'acusava de desagraïda. La senyora Tereseta Vallalta era vella, beata i autoritària.

Una nova nit era arribada, i la noia es lliurava al galant diabòlic. El nuvi presumptuós li acariciava la cabellera. El dimoni dels mals sons de Paulina era d'un origen modest i proletari: de dies feia de pescador i es deia Esteve.

III

La senyora Tereseta Vallalta a la llarga es va morir i deixava, potser per desídia o indiferència, tots els cabals a la neboda. Les mateixes llengües que ahir la negaven teixien avui per a la nova mestressa unes pomposes garlandes, les de la tradicional adulació. Aquests afalacs, però, ara que Paulina els tenia, no la complaïen. Ni mai que hagués estat majora. Ara el dimoni retardava la vinguda, i els seus llavis tenien el regust de la boca d'altres dones. Paulina cloïa les mans amb ràbia. Perdudes! De què li servia estimar, si ja era vençuda abans de la lluita? La noia sentia la unglada de la gelosia i concretava el seu odi en un nom: aquella dona li prenia el seu amor. El dimoni gallejava i

es vanagloriava de les conquestes. I si Paulina es queixava de les moltes infidelitats, el brètol li cridava si és que no sabia que altres dones també necessitaven el dimoni i es mofava d'ella, la rica marcida, i jurava d'abandonar-la. Paulina, davant l'amenaça, acotava el cap i relligava amb ell l'amarg idil·li.

I l'idil·li va acabar violentament en tragèdia. Aquell dimoni, pescador i enredaire, una nit no va venir. Paulina veia entre somnis com la barca governada per ell lluitava en va contra el xaloc i era engolida per la mar que bramulava. I Paulina es va quedar ja per sempre sola, amb la malenconia del seu amor, i volia oblidar el que aquest tal vagada tenia de diabòlic, i estimava l'home, i plorava per l'Esteve.

I Paulina va envellir lentament. Els cabells li clarejaven. Però és que mai Paulina va ser jove? Les antigues cavil·lacions li retornaven. Paulina no reia, Paulina no havia après a riure. Sortia poc de casa, per anar a missa, i es preparava a ben morir, quan l'hora li arribés.

IV

Per què se'n recordava tant, ara que es moria i ja no hi era a temps? L'altra havia trucat vanament a moltes portes closes, i Paulina no li va voler obrir la seva, ara que l'altra s'acollia, esperançada, a aquest últim refugi. Pregava ajuda, i no per a ella: duia un nen, un nen molt petit, en els braços. Paulina la tenia allí, al davant, amorrada a la terra, atuída per la misèria, i no la va saber alçar i perdonar. Va deixar que l'altra se'n tornés sense el consol que li demanava, i era ben poca cosa. L'altra va sortir desesperada, i Paulina ho sabia i no es va moure. El seu va ser un pretext absurd, i Paulina es volia convèncer de la seva raó i no va poder. Perquè avui ja no tenia disculpa, la disculpa passional d'abans, la forta excusa del seu odi i de la seva desgràcia. Ara ja no l'odiava. Qui li podia ser enemic, si tenia l'ànima glaçada? Ara ja havia viscut prou, per subratllar els seus drets de geperuda. Ni tan sols pensava en això, perquè sabia que el temps esguerra totes les esqueses, i l'altra també caminava encorbada i no li quedava res de la seva boniquesa.

Però Paulina no va poder reaccionar, no va pas poder. Va deixar l'altra amb la seva desesperació, i ja no li era enemiga. Es va negar a l'auxili, i no per venjança. Manava la seva vida erma, la seva vida solitària. Com havia de donar ni una set d'aigua a l'assedegada, si Paulina s'havia consumit en una eterna set de compassió? Va tenir la intuïció d'un altre viure més veritable, endevinava el sol i no podia reaccionar. Endevinava la llum massa tard i enmig de tantes boires, que ja no hi havia remei. S'afanyava a trobar un fort valedor per a l'altra vida. El senyor rector, quan la visitava (i era cada dia), li parlava dels mèrits de la sang redemptora del Crist. I els mèrits d'ella, de Paulina? Qui l'havia de justificar de la seva nuesa? Va ser estimada pel dimoni i encara l'affligia, com un mal somni, l'obscura temença de la damnació. Què se'n va fer, però, d'aquell seu gran amor d'altre temps? Qui sap si un amor hauria salvat Paulina, baldament fos aquell diabòlic, disfressa d'un amor humà. Però ja no era amb ella, el rebutjava. Rica en hisendes i en unces, miserable en obres, Paulina agonitzava, assistida pels ritus i les cerimònies d'una mil·lenària religió, el llit voltat d'un acompanyament força més antic d'espants i de dimonis.

V

El just no és sinó pols corcada i verms davant Déu. El fang del pecat va a les palpentes i s'arrossega per la mesquinesa dels orgulls i de les fallides rebel·lies. Aquesta és la lliçó (i també tota la teologia del guerxo cosinet Estengre): el lloc clamant ajuda a la misericòrdia. El senyor rector oficiava i edificava els fidels amb la seva compunció, amb la seva dolor serena i molt sacerdotal. Tot el poble va assistir als funerals de Paulina. En sortir de l'església, al toc de migdiada, la gernació es desfeia en petits grups que comentaven formant rotlle. La gent no afinava gaire l'instint, tan precari, de caritat, i Paulina ballava a les boques anònimes una dansa de putxinel·li geperut i avorrible, al ritme

d'una riulla grollera. En un lloc distingit, allunyat de la sorra i del tuf plebeu, el cercle del senyor rector i quatre vells, unes mòmies unides pel mateix llaç d'interessos: l'acompliment de la voluntat de la morta. El senyor rector ara parlava d'ella i escampava la falsa nota d'un elogi convencional: –Una santa, que Déu l'hagi perdonada. Va morir amb la resignació d'una veritable cristiana. Els altres marmessors assentien. Els béns de Paulina havien d'alleugerir la penúria del culte i d'assegurar l'esclat de la litúrgia. Encara perdurava en la clara tarda l'encomi del senyor rector: –Era una santa.

El dinar esperava, i la plaça de la parròquia s'havia anat quedant deserta. El sol lluia, enlairat, amo del cel. Sotjava les cabòries humanes, entrava i sortia lliurement arreu. Hi havia, però, de cara a mar, un indret on trobava barrat el pas. Era un casal tancat, molt vetust, ratat per les centúries: el casal dels Vallalta, un casal fort, seu d'un llinatge, avui extingit, de pilots i mercaders. Adossada a l'edifici, amb les pedres plenes de molsa i nius d'orenetes, una torre de defensa, altiva i inútil, sobrevivia a la història i a l'oblit d'uns temps d'aventura que varen morir quan Barceló alliberava la costa de llevant del perill de la pirateria d'Alger.